

VIORICA COSTENAR

Obiceiuri din Zona Lăpuș

Obiceiuri la sărbătorile de iarnă

Sărbătoarea Crăciunului urmată de cea a Anului Nou și apoi Bobotează formează șirul așa numitelor sărbători de iarnă, prilejuind încheierea și apoi începerea unui nou an calendaristic. Pregătirile pentru sărbătorile de iarnă încep o dată cu lăsarea postului, zi ce coincide cu 14 noiembrie a fiecărui an calendaristic. Serile de 13 spre 14 noiembrie, sunt ultimele din... „dulce” când în sate se mai fac petreceri cu muzică și joc. Începând cu ziua de 15 noiembrie se instalează peste tot o atmosferă sobră – suntem de acum intrați în Postul Crăciunului, chiar și obiceiurile de șezătoare rezumându-se la simple discuții care însoțesc munca. Desfășurarea acestora este însoțită de o serie de producții muzicale, cel mai larg răspândită și mai bine reprezentată fiind **colinda** și obiceiul colindatului. Colindatul se practică de Crăciun, dar și de Anul Nou – *La mulți ani, Vasile*, sau de Bobotează – *La mulți ani, Ioane!*

În ceea ce privește felul colindatului, se identifică trei mari categorii:

Colindatul celor mici:

Pițărăii sau mersul cu Moș Ajunul – cu caracter agricol, prin care se urează belșug la grâne și animale. Se încheie cu solicitatea darurilor.

Sorcovitul - prin care se urează sănătate.

Colindatul cu mască:

Mersul cu capra,

Colindatul propriu-zis, al grupurilor de flăcăi sau fete, sau flăcăi și fete.

Colindele sunt interpretate prin cântarea de către grup la unison. Ritualul colindatului se desfășoară începând din Ajunul Crăciunului și până în dimineața zilei de Crăciun. Tinerii în grupuri de până la 30, îmbrăcați în straie noi și împodobiți cu flori și zurgălăi, fac urări, colindă mai întâi la casa gazdei, apoi trec pe la toate casele din sat.

În Postul Crăciunului, grupul de colindători s-a întâlnit de câteva ori pe săptămână și a învățat colindul – melodie și text. De obicei, tinerii chiuie pe străzi, bat tobe, sună din trompete cu scopul de a alunga duhurile rele și de a-i înveseli pe gospodari de sosirea lor. Rostesc prima colindă la fereastra gospodarului, apoi intră în casă, își continuă repertoriul de colinde și urări tradiționale, dansează cu fetele tinere, creează bună dispoziție. Prezența lor, în tradiția noastră populară, aduce sănătate și bogăție, este de bun augur pentru familiile colindate pentru întreaga comunitate.

Colindul de Crăciun reprezintă un obicei și o specie folclorică de o mare varietate și diversitate tematică. În anul 1996, sub titlul „Sculați, sculați, boieri, mari”, Pamfil Bilțiu și Gheorghe Pop publică la Editura Dacia, Cluj – Napoca, o colecție însumând peste 600 de colinde culese în Județul Maramureș. Obiceiul colindatului este încă viu, colindul este genul bine reprezentat în folclorul din zona noastră.

După conținutul textelor, colindele pot fi grupate în Colinde despre colindat, Cosmogonice, Colinde despre ocupațiile tradiționale, Familiale, Colinde de pețit, Colinde de amărăciune și necaz. Mai putem avea Colinde edificatoare și moralizatoare, religioase și apocrife, Colinde -baladă, Colinde de cătănie și război și Colinde – cântec.

Un alt obicei de sărbători practicat de Crăciun și azi, este **Umblatul în tez**. După seara de colindat, în Ziua de Crăciun dimineța, copiii umblă în tez. Întră doar în case spunând: Bună dimineța lui Crăciun (lui Anul Nou), iar la ieșire spun: S-aveți sărbători fericite. Gazda îi ospătează cu dulciuri, mere, nuci și le dă bani.

Colindători din zona Lăpușului; foto: Felician Săteanu

De Anul Nou se umblă cu **Plugul**, umblă doar feciorii de însurat, îmbrăcați în costume populare de iarnă (cioareci, opinci, cămașă, căput sau suman și cușmă) purtând cu ei un plug care imită pe cel adevărat, împodobit cu un brăduț, cu ornamente specifice. Se intră numai la familiile unde sunt fete de măritat, iar versurile spuse de ei diferă de cele spuse de copiii mai mici, care și ei umblă cu plugul, dar numai în grupuri de doi sau trei. Cu plugul mare, feciorii formează grupuri de șase până la opt.

Obiceiuri legate de viața de familie

Atât în structurile sociale, cât și în folclor, teoria aplicabilă grupurilor umane, indiferent dacă mentalitatea lor este de natură arhaică sau modernă, Dumitru Pop remarcă: „Omul a făcut din natură o zeităte, și a făcut-o anume după chipul și asemănarea lui. Aidoma omului, natura, zeul acesteia are o viață: el se naște, crește, și se maturizează ca să îmbătrânească și să moară în cele din urmă.”¹ O asemenea constatare a fost pusă în legătură cu realitatea socio – culturală specifică satului nostru tradițional, dar și contemporan. Cultura și viața modernă se află sub presiunea diverselor variabile sociale independente.

Primul obicei din cele legate de ciclul vieții este prilejuit de venirea pe lume a copilului:

a) Nașterea

Obiceiurile folclorice legate de naștere și de botez nu sunt spectaculoase, dar sunt pline de sens. O grijă deosebită trebuie să aibă lehuza: să nu ridice greutatea, să nu miroasă flori, să nu privească oameni infirmi sau urâți. Dacă vedea totuși vreunul, „...trebuia să-și amintească de sarcină și să se roage să nu fie copilul așa.”² Alături de soția însărcinată se află permanent soțul, considerat a fi cel mai apropiat sufletește de ea. După naștere, un rol deosebit le revine „ursitoarelor”. În Țara Lăpușului, în Ungureni există credința că viața este „rânduită, există o soartă, un destin.” Ursitoarele, în număr de trei „femei trimise de Dumnezeu...veghează la realitatea rânduieilor.”³ În noaptea de după naștere se lasă o masă cu mâncare, pregătită special pentru ursitoare și diferite obiecte cu valoare de simbol se pun lângă nou născut sau sub perna acestuia. Prima urare după nașterea copilului o face moașa și ea se repetă de fiecare dată când noul născut se află în fața unui act care se întâmplă prima dată: „să sii năsătos, norocos, mintos, voios și frumos, învățat, bogat, om de treabă și întâi în sat.”⁴

---

¹ Constantin Corniță, *Obiceiuri în legătură cu nașterea, căsătoria și moartea în Ungureni*, Editura Umbria, Baia Mare, 1998, pag. 5.

² *Op. cit.*, pag. 8.

³ *Op. cit.*, pag. 10.

⁴ *Idem.* Pag. 48.

Ca să nu moară copiii bolnavi, mai ales după ce au avut în sat repetate decese, se practică obiceiul „vinderii” copilului. Se vindea unei femei cu mulți copii și fără morți în familie. Se dă pe fereastră și se plătește simbolic copilul. Botezul ca și petrecerea organizată cu acea ocazie, adună împreună neamul: femei, bărbați, ceteraș. Se numește „cumetrie” în Țara Lăpușului, în Maramureș - ținutul vecin, „botejune”. „Moașa și nașa pregătesc copilul pentru botez, îmbrăcându-l în alb.”⁵ În ritualul de botez, care se desfășoară la biserică sau uneori acasă, preotul taie din părul copilului o șuviță. „După botez, copilul este așezat câteva clipe pe scara casei – să fie om de casă.”⁶

La „masa de cumetrie” - masa care se face pentru „neam” cu ocazia botezului se petrece cu un repertoriu muzical comun, neocazional, nu se întâmplă nimic spectacular. În Țara Maramureșului, vecinătatea nordică a Țării Lăpușului au fost culese câteva „cântece de botejune”, se cântă și astăzi, ocazional sunt cântate și la noi în Lăpuș.

Copilul se întâlnește pentru prima dată cu muzica, cu „creația sonoră”, în familie. Prin grija părinților, a bunicilor, unchilor și mătușilor se dezvoltă în ambientul copilului producții folclorice care lasă urme în conștiința acestuia.

Cântecul de leagăn

Este un gen folcloric cântat de către adulți pentru copii. Se cânta de către mamele și bunicile noastre, în deceniile trecute se cânta mai frecvent, în zilele noastre doar ocazional. Cântecul de leagăn este încă bine reprezentat în Maramureșul învecinat. Acolo, la fel ca în Țara Lăpușului, textele pentru legănatul pruncilor se cântă pe melodii de cântec propriu-zis sau uneori doină.

Căsătoria

Întemeierea unei familii este unul dintre cele mai importante momente, hotărâtor în viața omului. Reprezintă integrarea sa în comunitatea din care făcea parte, în care trăiește. Căsătoria urmată de nuntă este evenimentul catalizator al întregii comunități și scena de desfășurare a obiceiurilor specifice fiecărei zone. Manifestările din cadrul nunții se pot încadra în perimetrul a două stări contrastante: solemnitate, veselie; ambele le regăsim în scenariul nunții.

---

⁵ *Ibidem*, pag. 36.

⁶ *Ibidem*, 2001, pag. 36.

Nunta

Nunta este un spectacol la care participă toată comunitatea, personajele principale fiind mirii (în special mireasa, care prin căsătorie părăsește casa părintească intrând într-o nouă familie, începe o nouă viață), socrii mari și mici, nunii (nașii), vorniceii (chemătorii la nuntă), druștele (fetele chemate de către mireasă) stegarul sau brădarul (cel ce purta steagul sau bradul împodobit la casa mirelui) și bineînțeles lăutarii. „Nunta nu este decât o secvență a căsătoriei, aceea prin care se ceremonializează.”⁷

Fiind vorba despre un eveniment social, înclinația spre fast a nunții este un factor determinant, în același timp deschis către înnoire, către modernitate, fapt ce a dus la apariția influențelor de natură citadină, care s-au împletit cu cele tradiționale. Diferențele zonale de desfășurare a obiceiului au rămas evidente, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că gradul de pătrundere în acest obicei, a elementelor din zona urbană s-a manifesta din plin. În ceea ce privește deosebirile, ele se regăsesc și în repertoriul muzical destinat acestui eveniment, deosebiri care prezintă stadii diferite de evoluție. O abordare care rămâne comună tuturor zonelor este pregătirea cu multă grijă a nunții, pregătire care cere o perioadă mai îndelungată. Au existat și mai pe alocuri unele etape care preced nunta și care fac referire la o realitate de natură ritualică.

Scoaterea la horă a fetelor era considerat un eveniment social important. La șezătoarea de fete (de la care flăcăii erau nelipsiți) cele mai mari erau așezate la loc de cinste. Vergelul care se practica în perioada Anului Nou, avea rol de divertisment, dar era în egală măsură și o promisiune de căsătorie.

Momentul următor în derularea evenimentelor era cererea în casătorie (pețat) cu această ocazie se făcea apel la motivul alegoric al vânătorii, care apare și în orațiile de nuntă: „Mergând noi pe cale, la vânătoare, era pruncul nostru, am zărit o căprioară spărioasă, care nu s-a oprit, gonind spre cuibul ei. Noi după zicala din bătrâni, n-am lăsat calea cea cunoscută și bătută, pentru cea necunoscută și nebătută și am pășit pe urma proaspătă care ne-a adus la casa dumneavoastră. Această căprioară noi o cerem pentru feciorul nostru, să-i fie viața bună.”

Logodna se desfășura și ea după un anumit tipic. Nunta propriu-zisă este anunțată din timp, din casă în casă, de către vorniceii îmbrăcați de sărbătoare, având ca semn distinctiv un baston (macău) special împodobit cu o ploscă; ei rostesc o invitație în numele mirelui și a miresei (al craiului și crăiesei). De regulă nunta începe de sâmbătă când, la casa mirelui se împodobește steagul, iar la casa miresei se pregătesc hainele și cununa acesteia, timp în care druștile cântă, exprimând regretele pentru despărțirea de ai săi și de toate pe care le lasă mireasa. În casa mirelui după împodobirea steagului, are loc o petrecere cu joc, fapt ce scoate în evidență că nunta se desfășoară pe două planuri. La casa miresei când aceasta este gătită, se cântă „Cântecul miresei”, care uneori este reluat și la plecare miresei.

Următoarea scenă, care are loc, este rostirea de către staroste a iertăciunii, care în numele miresei cere iertare dacă ea a supărat cu ceva pe cineva. În legătură cu acest obicei

---

⁷ *Ibidem*, 2001, pag. 50.

în toată Transilvania se cântă un cântec preferat al miresei, pentru a marca cum se cuvine evenimentul. Toate cântecele rituale din Țara Lăpușului, sunt interpretate de către membrii comunității, în grup, de aceea și-au păstrat caracterul arhaic și solemn care le înrudește oarecum cu cântecele de seceriș sau cu colindele. Acolo unde interpretul este lăutarul înclinat spre noutate, elementele înnoitoare au pătruns cu mai multă ușurință. Uneori în locul marșului propriu – zis, lăutarii cântă o zicală „de strigat”, gen caracteristic locului. Aceeași melodie este interpretată și în timp de „chemătorii” aleși din neamurile mirilor, colindă ulițele satului „cu plosca” poftind lumea la ospăț.

Aproape orice moment din derularea nunții are o melodie care îl însoțește; o înțelegere profundă a vieții omului pe acest pământ o întâlnim în Maramureș, mai exact în zona de sub codru, în Țara Lăpușului.

Nunta a fost întotdeauna nucleul existențial, poarta către o altă lume și prilejul optim de a reuni întreaga comunitate. Omenii locului, a căror ocupație era păstoritul, duceau o întreagă existență în izolare, luni de-a rândul, ceea ce a condus la o sedimentare a creațiilor artistice destinate tuturor evenimentelor importante vieții. Deși țăranul lăpușean era obișnuit să nu aibă altă audiență decât codrul, păsările și pârâurile, el este pregătit și pentru acele momente în care se exprimă în sânul comunității sale. Viața dură de păstor a făcut posibilă regăsirea oamenilor locului prin intermediul creațiilor artistice, pe care le-a considerat dintotdeauna drept actul lor de identitate artistică și spirituală. Horea, gen muzical pe care contemporaneitatea îl percepe ca pe un gen destinat tuturor ocaziilor și interpretat instrumental, este de factură vocală în Țara Lăpușului și ulterior a fost însoțit și de acompaniament instrumental. A hori era sinonim cu a cânta vocal. Folosirea acestui mod de exprimare muzicală la evenimentele importante ale comunității a reprezentat maniera cea mai directă de a păstra nealterate aceste perle ale înțelepciunii țărănești. Horile însoțeau șezătorile și ulterior nunțile, dar erau în egală măsură și astâmpărarea sufletească a păstorilor. Cântece ca „De mârș după mireasă”, „Mireasă, cununa ta”, sau „Miresucă cu mărgele”, arată funcția de ritual pe care o îndeplineau aceste hori. „Horea miresii”, deși suportă câteva variante zonale la care au contribuit semnificativ și creatorii populari, reprezintă creația cea mai importantă din cadrul nunții și este structural nemodificată pe tot cuprinsul acestei zone. Chiar dacă tema cântecului miresei este asemănătoare cu ceea ce există în restul țării, încărcătura emoțională generată de mesajul acestei creații este covârșitoare.

Nunta nu era întotdeauna cel mai fericit eveniment pentru mireasă și familia ei; familia mirelui era cea care câștiga cel mai mult din această unire a celor două persoane: mirele avea o soție, iar soacra mare o mână de lucru pe care o putea modela după bunul plac. De cealaltă parte, părinții miresei pierdeau nu numai o mână de lucru ci și contactul zilnic pe care îl aveau cu fiica lor, nemaiputând să o protejeze în maniera în care au procedat până la momentul căsătoriei sale. Textul unei hori maramureșene este grăitor în legătură cu noul mod de viață pe care îl începea tânăra căsătorită: „Mireasă de-acu-nainte, Drumurile ți-s oprite”, care era constrânsă să accepte regulile și pretențiile celor din familia mirelui și în special ale soacrei cu care era într-un contact permanent. Căsătoria era discutată și

analizată în prealabil de către părinții celor doi tineri după care se ajungea la o înțelegere între cele două părți, înțelegere care hotăra dacă nunta va avea loc și în ce condiții. De puține ori mireasa sau mirele puteau să se căsătorească cu persoana pe care o îndrăgeau; argumentul material era cel care prima.

Orațiile, strigăturile cum sunt numite în Lăpuș, însoțesc alaiul de nuntă, marcând diferitele momente. Se aud strigături la plecarea alaiului de nuntă pe drum, la primirea mirilor, nașilor – al întregului alai de nuntă la locul unde se desfășoară masa de nuntă, în timpul desfășurării mesei de sărbătoare, în timpul jocului sau la încheierea nunții. Poate să strige oricare nuntaș, bărbat sau femeie, solicitând lăutarilor să le asigure un acompaniament muzical adecvat. Se aud strigături la adresa mirilor, a nașilor, nu sunt uitați nici socrii. Nu odată se încing ascuțite dueluri verbale, pe care ascultându-le, nuntașii se distrează. Tematica strigăturilor este adaptată la prilej și la un anumit moment al nunții.

Un loc aparte în rândul orației de nuntă și în desfășurarea nunții îl constituie „găina” sau „la găină”. Momentul stimulează voioșia și buna dispoziție a nuntașilor, foarte adesea este un moment de culme al orațiilor de nuntă. Interpreta „bucătăreasa” sau o înlocuitoare a ei, servește o găină împodobită, nașilor sau fiecărui naș în parte dacă sunt mai mulți. E un prilej de glume între bucătăreasă și nașă cu insinuări și uneori chiar piperate aluzii, toate cu scopul de a distra cât mai bine oaspeții. De regulă, momentul se plasează către miezul nopții, punctul central al nunții, când distracția generală a mesenilor atinge intensitatea maximă.

Un alt obicei este legat de schimbarea pieptănăturii miresei, cunoscut în alte zone sub diferite denumiri: „la învelit”, „învelitul miresei”, „dezgoveala”, „deshobotitul miresei”, „archiudea”. Marchează momentul când mireasa ajutată de nașă, renunță la voalul alb și îmbracă „năframa” de nevestă. Grupul de femei dansează în jurul ei, cântând un cântec ritual. Cântecul ritual nu sunt cântate de către mireasă ci de către lăutari sau nuntași, așa cum se obișnuiește în toată Transilvania.

Moartea

Al treilea moment în cadrul riturilor de trecere, cel al trecerii „din lumea cu dor în cea fără dor” (Lucian Blaga), ne trimite, „nu numai la epoci anterioare creștinismului, dar și la moartea vegetației ...și demonstrând atât înscrierea românilor într-o vastă arie de cultură, cât și rezistența extraordinară a unor practici, credințe și superstiții ce au căpătat o coloratură aparte în spațiul cercetat.”⁸

Este în obiceiul poporului nostru ca cel bolnav dinainte sau îmbolnăvit dintr-o dată, să fie spovedit și cuminecat. Celui aflat pe patul morții i se pune în mâna dreaptă o lumânare aprinsă, semnificând „lumânarea sufletului”, a trecerii în lumea cealaltă. Celui decedat i se face imediat spălarea trupului, apoi este îmbrăcat cu hainele pentru îngropare. Paiele pe care a zăcut omul cât a fost bolnav și a murit, sunt arse. Apa cu care a fost spălat este

---

⁸ *Ibidem*, 2(1998), pag. 20 - 21.

aruncată într-un loc dosit, fiind de umblare. Este rânduit trasul clopotelor la biserica satului. Membrii familiei și rudele cele mai apropiate umblă în doliu: bărbații cu capul descoperit, femeile cu părul despletit, îmbrăcămintea acestora este neschimbată până a treia zi. Cu o seară înainte de înmormântare, vecinii și prietenii, neamurile se duc la casa mortului „în priveghi”. Priveghează, stau acolo până către miezul nopții, vorbind despre viață și sfârșitul celui decedat.

În ziua a treia, ziua înmormântării, la casa celui decedat se adună lume, sosind și preotul. Preotul oficiază mai întâi feștania în casă, după care mortul este stropit cu apă sfințită. După ce mortul a fost scos din casă „se trânteste” ușa puternic spre închidere închipuind oprirea morții de a mai veni curând aici. Afară, în curte sau în fața casei este așezat sicriul iar membrii familiei se așază în genunchi în jurul sicriului. La capul mortului se așază o icoană adusă de la biserică, precum și o cruce de lemn pe care sunt scrise data nașterii și a morții celui decedat. Praporii sunt aduși de la biserică. De acestea se prind câte un colac și o ștergură. Sunt ținuți și purtați de rudeniile mai apropiate, numite special pentru a duce praporii.

Înainte de a pleca la cimitir, gazda casei dă peste sălaș o boticuță numită macău. Pe ea se pun o monedă și un colăcel care i se dau unui sărac. Tot gazda mai aduce două găini, care i se dau peste sălaș unei rudenii. Celorlalți participanți la înmormântare li se servește câte un pahar de țuică, un „pup” (colăcuț de grâu), adesea și câte un vas sau cană din lut. Neamurilor li se dă câte un colac mai mare și un prosop. După toate acestea se pleacă la cimitir. Înainte de a fi așezat mortul în groapă, preotul stropește sicriul și sfințește groapa, aruncând apoi vasul în groapă. După ce mortul este îngropat, preotul și participanții la înmormântare se întorc la casa celui decedat unde se servește masa-pomană (tăiței cu carne sau culaș – cartofi cu carne și trei, patru pahare de țuică).

Dacă nunta este unul dintre obiceiurile cele mai deschise, mobile, supuse înnoirilor, atunci înmormântarea este obiceiul cel mai stabil, mai puțin supus transformărilor de orice fel. În mormântarea face parte din „riturile de trecere” având ca semnificație îndeplinirea unei obligații familiale și sociale și asigurarea cadrului ceremonios convenit decedatului. Ritualurile de înmormântare sunt semnalate din vremuri străvechi și se regăsesc pe zone geografice extinse. În folclorul românesc, manifestările legate de înmormântare și producțiile artistice ce le aparțin sunt bine conservate. Repertoriul funebru, alături de colinde și horea cu noduri, pare cel mai apropiat de lumea începuturilor folclorice maramureșene, prin arhaismul său și mai cu seamă prin caracterul său conservator, mai acut decât la alte specii rituale, datorită puternicei forțe a tradiției.